

Gülnarə Akif qızı Fətəliyeva

UOT: 330:002.6; JEL: L15.

İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları sektorunun iqtisadi inkişafda yeri və rolu

Xülasə

Məqalənin məqsədi dünya ölkələrinin təcrübəsində informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sektorunun müasir vəziyyətinin təhlil edilməsi, eləcə də iqtisadi inkişafda bu sektorun oynadığı rolun araşdırılmasıdır. Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, dünyanın qabaqcıl ölkələrinin rəqabətqabiliyyətli tərəqqisində İKT sektoru xüsusi yer tutur. Məqalədə tədqiqat üsulu kimi müqayisəli və statistik təhlil, sistemli yanaşma, korrelyasiya analizi metodlarından istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: İKT sektoru, iqtisadi inkişaf, rəqabətqabiliyyətlilik, innovasiya.

Problemin qoyuluşu

Bu gün dünya dövlətlərinin inkişafı elmtutumlu sahələrin, yeni texnologiyaların inkişafından çox asılıdır. Son onilliklərdə iqtisadiyyatın gələcək inkişafı üçün mühüm sahələrdən biri hesab olunan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sektoru dünyanın ən sürətlə və dinamik inkişaf edən sənaye sahələrindən birinə çevrilmişdir. İKT sektoru dövlətlərin iqtisadi artımının güclü mənbəyi hesab edilir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi sübut edir ki, İKT-nin inkişafı və eləcə də tətbiqi səviyyəsi nə qədər yüksək olarsa, iqtisadi inkişaf da bir o qədər uğurlu olar. Dünyanın bir sıra qabaqcıl dövlətlərinin davamlı iqtisadi inkişafı və artan məhsuldarlığı İKT sahəsinin, bu sahədə məhsulların istehsalının və tətbiqinin, eləcə də xidmətlərin genişlənməsi ilə bağlıdır. İKT sektoru sürətli inkişaf etmiş ölkələr dünya bazarlarında daha rəqabətliyərlər və böyük nailiyyətlər əldə etmişlər. Bu baxımdan dünya dövlətlərinin təcrübəsində İKT sektorunun iqtisadiyyatların inkişafına təsirinin müasir vəziyyətinin araşdırılması xüsusi maraq kəsb edir.

İKT sektorunun iqtisadi inkişafda yeri və rolu ilə bağlı beynəlxalq təcrübə

İKT-nin iqtisadi inkişafa verdiyi töhfələr əsasən aşağıdakı formalarda özünü büruzə verir:

- İKT sektorunun özünün və bir sıra digər iqtisadi sektorların məhsuldarlığının artımının sürətləndirilməsi;
- iqtisadiyyatda İKT sektorunun payının artırılması;
- İKT-yə investisiya qoymaqla əsas kapitalın miqyasının artırılması;
- yeni texnologiyaların tətbiqi yolu ilə İKT vasitələrindən istifadə edən iqtisadiyyat sektorlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi.

Son dövrlərdə aparılmış araşdırmaların nəticəsi İKT sektorunun bir çox ölkələrin iqtisadi inkişafında önəmli rol oynadığını göstərir. Avropa Komissiyasının hesablamalarına görə, 1995-2000-ci illər arasında Avropa Birliyində ümumi məhsuldarlıq ildə 1,8% artmışdır ki, bu artımın ən azı 55% səbəbi İKT ilə bağlı olmuşdur. 2000-2004-cü illər ərzində məhsuldarlığın artımında İKT-nin payı 45% səviyyəsində qalmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, 1995-1999-cu illəri əhatə edən dövr ərzində İKT-nin Avropa Birliyində məhsuldarlığın artımına təsiri illik olaraq 0,9%, 2000-2004-cü illərdə isə 0,5% təşkil etmişdir. O cümlədən 1995-2002-ci illərdə ABŞ iqtisadiyyatının ümumi artımının təxminən üçdə biri İKT sektorunun inkişafı ilə əlaqədar idi. Daha dəqiq desək, 1995-1999-cu illərdə ABŞ-da məhsuldarlığın artımına İKT-nin təsiri illik olaraq 1,7%, 2000-2004-cü illərdə isə 0,9% olmuşdur [4].

Həmçinin qiymətləndirmələrə görə, İKT XXI əsrin ilk onilliyində bir çox ölkələrdə ÜDM-in dördü bir hissəsinin artımını təmin etmişdir. Əsrin ilk onilliyinin ikinci yarısında İKT sektoru Yaponiyada iqtisadiyyatın 34%, Cənubi Koreyada isə 30-40% yüksəlişinə təkan vermişdir. 2000-ci ildən bəri İKT Çinin iqtisadi artımının 20%-nə səbəb olmuşdur. Hindistanın isə 2016-cı ildə ÜDM-nin yüksəlişinin 9%-i bu sektora aid edilir. 2017-ci ildə Kanadanın İKT sektorunun ölkə ÜDM-nə qatqısının payı 3,4% artmışdır [5]. İKT sektoru həmçinin iqtisadi inkişaf baxımından irəlində olmayan və eləcə də geridə qalan ölkələrin də artımının əsas göstəricilərindən biri hesab edilir. Nümunə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, adı çəkilən sektor 2000-2009-cu illər ərzində Kenyanın ÜDM-nin 14% artımına yardım etmişdir. Qanada 2010-cu ildə İKT sektorunun ÜDM-ə töhfəsi 3,1% təşkil etmişdir [6]. Bu rəqəmlər dünya ölkələrinin rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatlarının inkişafında İKT-nin əsas rol oynadığını vurğulayır.

Dünya ölkələrində İKT sektorunda illik artım tempi fərqliliyi ilə seçilir. Belə ki, 1 sayılı cədvəlin məlumatlarına nəzər yetirsək görürük ki, müxtəlif ölkələrdə sektorda demək olar ki, artım tempi sabit olmamış, qalxma və enmələr müşahidə edilmişdir. Müqayisə edilən dövlətlər içərisində yalnız Birləşmiş Krallıq nisbətən stabil artım tempinə malik olmuşdur. Danimarka, Fransa, Yeni Zelandiya, İsveçin İKT sektorunda dinamik yüksəlmə baş vermişdir. Bu ölkələr illik artım templərinin yüksək olması ilə seçilən ölkələrə aiddir. Yunanıstanda ilk onilliyin sonunda baş vermiş böhran ölkənin bütün iqtisadiyyatına öz mənfi təsirini göstərdiyi kimi, İKT sektorundan da yan keçməmiş və sektorun artım tempində mənfi göstəricilərin qeydə alınmasına səbəb olmuşdur.

Cədvəl 1.

Bəzi dünya ölkələrinin İKT sektorunda illik artım tempi (%)

Ölkələr	2005	2010	2015	Ölkələr	2005	2010	2015
Avstraliya	3,9	3,3	7,6	Latviya	7,2	1,7	2,1
Avstriya	7,4	-2,5	1	Litva	4,4	2,4	6,3
Braziliya	5,9	5,3	-0,9	Lüksemburq	-3	15	23,7
Çili	7	14,2	5,9	Meksika	13,5	0	19,4
Çex Respublikası	15,4	-0,3	9,7	Niderland	4,5	-0,3	5,1
Danimarka	4	4,9	10,6	Yeni Zelandiya	1,9	5,2	7,5
Estoniya	12,9	-2,7	3	Norveç	7,2	10	3,3
Belçika	-0,05	4	4,4	Polşa	-3,1	1,1	0,2
Finlandiya	-0,2	4,1	3,4	Portuqaliya	3,8	-3,6	3,9
Fransa	1,2	3,8	3,1	Slovakiya	7,1	0,5	3,9
Almaniya	-1,5	0,2	2,2	Sloveniya	12,2	3,4	6,7
Yunanıstan	4,5	-13,8	-5,5	Cənubi Afrika	5,3	1,7	1,4
Macarıstan	6,8	1,1	1,3	İspaniya	6,3	3,9	3,6
İrlandiya	10,8	8,4	15,8	İsveç	6	7,6	45
İsrail	13,5	-1,8	7,7	İsveçrə	3,5	2,4	0,5
İtaliya	2,6	1,4	1,3	Türkiyə	19,5	-0,4	3,8
Yaponiya	2,6	0,6	2,2	Birləşmiş Krallıq	6,2	5,5	6
Cənubi Koreya	7,3	3,2	2,5	ABŞ	6,5	4,9	10,3

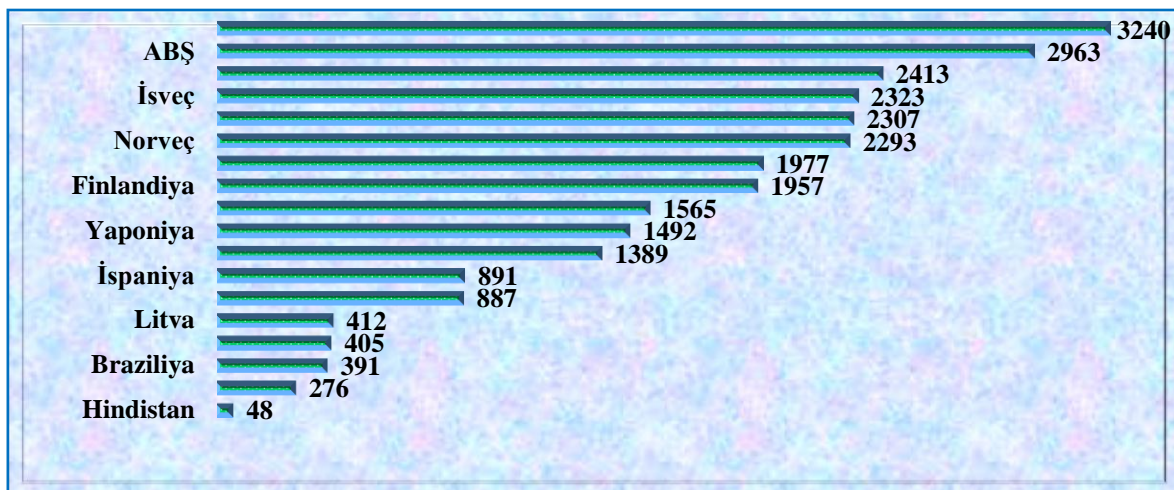
Mənbə [4] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqının (BTİ) statistik məlumatlarına görə, hazırda dünya ÜDM-ində İKT sektorunun payı təxminən 6% təşkil edir. [5]. Bu sektorda yaradılan əlavə dəyərin həcmi dünya ölkələri üzrə fərqli olmuşdur. Məsələn, bu göstərici üzrə öncül yerlərə Tayvan (15,9%), Cənubi Koreya (10,3%), İsveç (7,3%), Finlandiya (6,9%), Yaponiya (6%), ABŞ (6%), Estoniya (6%), Birləşmiş Krallıq (5,4%) və s. kimi dövlətlər daxildir [3;4]. Qlobal İKT bazarı böyüməkdədir. Onlayn bazarın intellektual portalı olan Statistanın hesablamalarına görə, 2008-ci ildə 3 trilyon dollar təşkil edən İKT sektorunun dünya üzrə gəlirləri 1,5 dəfə artaraq 2016-cı ildə 4,4 trilyon dollara yüksəlmişdir. İKT sektorunun sonrakı illərdə də daha çox böyüyəcəyi gözlənilir. Belə ki, şirkət 2019-cu ilin sonunadək bu gəlirlərin 4,9 trilyon dollara çatacağını proqnozlaşdırır [9].

Bu gün İKT sektorunun yüksək inkişafı baxımından ən mühüm regionlara ABŞ, Avropa Birliyi, Çin və Yaponiya daxildir. 2016-cı il üzrə statistik göstəricilərə nəzər saldıqda görmək olar ki, ABŞ-ın İKT gəlirləri 956 milyard dollar olmuşdur ki, bu da qlobal İKT gəlirlərinin 30,8%-dir. Kanadada da İKT sektoru üzrə gəlirlər dinamik yüksəlmə nümayiş etdirmişdir. Belə ki, 2011-2016-cı illərdə sektorda gəlirlər 21%-dək artaraq 150 milyard dollardan 181 milyard dollaradək yüksəlmişdir [10]. Avropa məkanında İKT gəlirlərinin həcminə görə öncül yerlərdən birini Almaniyaya tutur. Bu ölkədə sektor üzrə gəlirlər qeyd edilən ildə 159,3 milyard avro olmuşdur. Fransada İKT gəlirləri 67 milyard avro, İtaliyada İKT bazarının həcmi isə 1,8% artaraq 66,1 milyard avro təşkil etmişdir [11]. Bitkom rəqəmsal assosiasiyasının məlumatlarına görə, 2016-cı ildə dünya üzrə adambaşına düşən İKT xərclərinin həcmi 423 avro təşkil etmişdir. Qeyd edilən ildə Yaponiya, İspaniya, İtaliya, Litva, Latviya, Braziliya, Hindistan, Çin kimi dövlətlərdə İKT xərclərinin 50%-dən çoxu telekommunikasiya xərclərinin payına düşmüşdür. Belə hesab olunur ki, zəif rəqəmsal iqtisadiyyatlarda telekommunikasiya xərclərinin payı adətən daha yüksək olur. Qeyd etmək lazımdır ki, adambaşına düşən İKT xərcləri dedikdə ümumi İKT bazarının (müəssisələrin, istehlakçılardan, dövlət sektorunun xərcləri) əhalinin sayına nisbəti kimi müəyyən olunur.

Diaqram 1.

Əhalinin adambaşına düşən İKT xərcləri, avro, 2016-cı il

Mənbə [12] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

İKT sektoru son onilliklər ərzində inkişaf etmiş ölkələrdə məhsuldarlığın artmasına səbəb olmuş və inkişaf etməkdə olan ölkələrdə də böyümənin əsas vasitəçisi rolunda çıxış etmişdir. İKT sektorunda məhsuldarlıq hər bir işçiyə düşən əlavə dəyərin həcmi ilə müəyyən edilir və bu göstərici əmək sərfinin digər istehsal amilləri ilə necə birləşdiyini və istehsal

prosesində necə istifadə olunmasını ölçür. İKT sektorunun istehsal sahəsində məhsuldarlıq 2012-ci ildə kəskin azalmış (-9,4%), lakin yenidən 2013-cü (13,1%) və 2014-cü illərdə (5%) artmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, 2010-cu ildən etibarən İKT xidmətlərinin məhsuldarlığı həmişə müsbət artım tempinə və İKT sektorunun istehsal sahəsindəki məhsuldarlığa nisbətən daha az tsiklik xarakterə malik olmuşdur. 2014-cü ildə İKT sektorunda məşğul olan hər nəfərə düşən məhsuldarlıq ABŞ-da 165 min dollar, Tayvanda - 129,2 min dollar, Cənubi Koreyada - 102,1 min dollar, Norveçdə - 100,8 min dollar, İsveçrədə - 97,8 min dollar, Kanadada - 87,6 min dollar, Avstraliyada - 84,4 min dollar, Yaponiyada - 82,7 min dollar təşkil etmişdir. Braziliya (56,6 min adollar), Rusiya (51,6 min dollar), Çin (43,6 min dollar) və Hindistanda (39 min dollar) bu rəqəm əvvəlki ölkələrlə müqayisədə nisbətən aşağı olmuşdur [2].

İKT sektorunun inkişafında innovasiyaların əhəmiyyəti

İnnovasiyalar və innovativ inkişaf dünyada gələcək iqtisadi rifahın əsası hesab edilir. İnnovasiyalar həmçinin dövlətin rəqabət qabiliyyətinin və milli inkişafının müəyyənləşdirilməsində mühüm amil rolunu oynayır. Daha doğrusu, qlobal rəqabətqabiliyyətliliyin əsas meyarı ölkələrin innovativ potensialı ilə müəyyən edilir. Bu gün dünyada inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadi artımının əksər hissəsi məhz elmtutumlu malların və texnologiyaların payına düşür. İqtisadi inkişafın ən mühüm komponentlərindən biri olan İKT sektoru innovasiyalara əsaslanır. Son dövrlərdə ABŞ, Yaponiya, Cənubi Koreya, Sinqapur, Hindistan, Çin, Qərbi Avropa ölkələrinin ÜDM-nin artımı əsasən innovasiya infrastrukturlarının inkişafı ilə əlaqədar olmuşdur. Bu ölkələr həm də İKT sahəsində yenilikləri, ixtiraları ilə də öncül sıralarda yer alırlar.

Cədvəl 2.

2016-cı ildə dünya ölkələrində İKT sektorunda patentlərin sayı

Çin	19958	Niderland	592	Türkiyə	147	Yeni Zelandiya	35
ABŞ	17400	Finlandiya	514	Danimarka	147	Çexiya	22
Yaponiya	10776	Avstraliya	423	İrlandiya	140	Çili	17
Cənubi Koreya	5571	İtaliya	309	Polşa	99	Slovakiya	14
Almaniya	2608	İsveçrə	283	Norveç	87	Yunanıstan	13
İsveç	1464	Rusiya	259	Macarıstan	61	Argentina	12
Birləşmiş Krallıq	1373	Sinqapur	244	Cənubi Afrika	49	Sloveniya	7
Fransa	1349	Belçika	225	Meksika	48	Latviya	6
Kanada	943	İspaniya	198	Portuqaliya	37	Lüksemburq	5
İsrail	788	Avstriya	155	Rumıniya	36	Estoniya	5

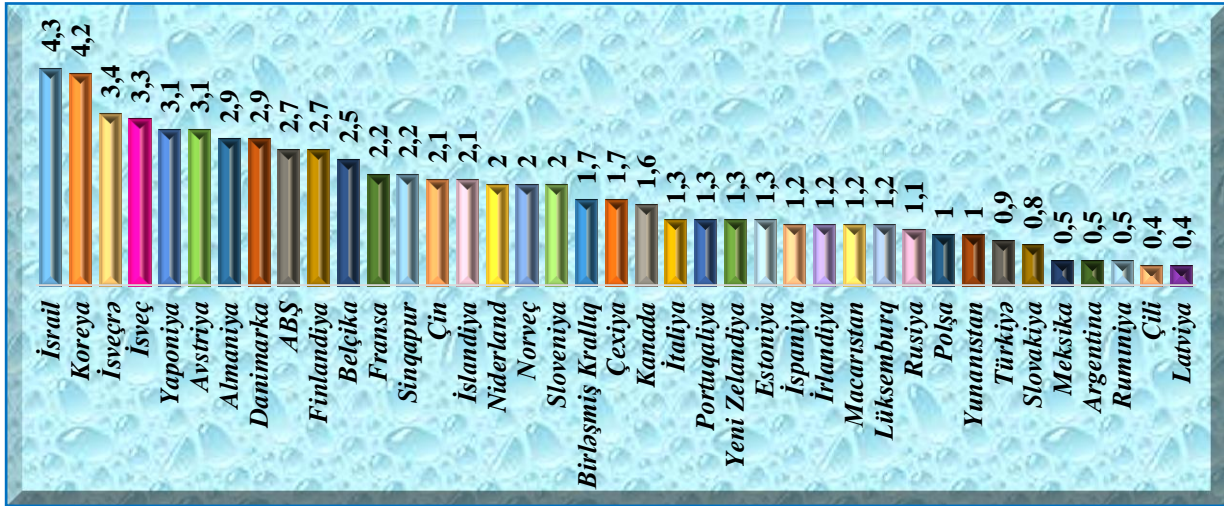
Mənbə [1] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Dünya dövlətləri elmi-texniki tədqiqatların həyata keçirilməsi, elmi-tədqiqat institutlarının fəaliyyətinin saxlanılması və genişləndirilməsini maraq dairələrində saxlayırlar. Bu baxımdan elmi araşdırmalar, tədqiqat mərkəzlərinin yaradılması, beynəlxalq əməkdaşlığın aparılması, müəllif hüquqlarının qorunması, kadrların hazırlanması və təkmilləşdirilməsi, elmi tədqiqatların maliyyələşdirilməsi kimi istiqamətləri reallaşdırmaq üçün hər bir dövlət milli maraqlarından çıxış edərək özünün elmi-texniki siyasətini müəyyənləşdirir və reallaşdırır. Bir çox ölkələr qlobal İKT sənayesində liderliyi təmin etmək üçün innovasiya, elmi-tədqiqat xərclərini artırmağa səy göstərirlər. Bu gün dünyanın ABŞ, Çin, Yaponiya, Almaniya, Koreya, Fransa kimi ölkələri elmi tədqiqat və innovasiyalara ən çox xərc çəkən ölkələr sırasındadır. 2016-cı ildə bu dövlətlərin elmi tədqiqatlara xərclərinin həcmi 50 milyon dollardan çox təşkil etmişdir. Qeyd edilən ildə elmi işləmələrə və tədqiqatlara çəkilən

xərclərin ÜDM-ə nisbətinin ən yüksək payı İsrailə (4,3%) və Cənubi Koreyaya (4,2%) məxsus olmuşdur (Diaqram 2).

Diaqram 2.

**2016-cı ildə dünya ölkələrində elmi-tədqiqat və innovasiyalara
çəkilən xərclər (ÜDM-in %-i)**

Mənbə [4] əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilib.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, investisiyaların innovasiyaya yönəldilməsi iqtisadiyyatın sürətli inkişafına, həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə gətirib çıxarır. Bir sıra dövlətlər elmi tədqiqatları stimullaşdırmaq və innovasiyaların təşviqini gücləndirmək məqsədilə qeyri-rəqabət xarakterli bazar tənzimləmələrini azaltmış, birbaşa xarici sərmayə qoyuluşları sahəsində məhdudiyyətləri aşağı səviyyəyə salmışlar. İnnovasiyalara investisiya yatırmaq baxımından sabit makroiqtisadi şərait və aşağı real faiz dərəcələrinin təmin edilməsi də innovasiya fəaliyyəti üçün sabit və əlverişli mühit yaradır. Bundan əlavə, innovasiyalar üçün biznes mühitinin təkmilləşdirilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır, çünki biznes innovasiyalar üçün hərəkətverici qüvvə rolunda çıxış edir. Bununla əlaqədar, əksər dövlətlər özəl sektorda innovasiya fəaliyyətinin təşviq edilməsi üçün dəstək göstərirlər. Dövlət dəstəyinin məqsədlərinə səmərəli şəkildə nail olunmasını təmin etmək üçün birbaşa və dolaylı alətlərin (vergi güzəştləri, dövlət-özəl tərəfdaşlıqları) uyğun kombinasiyasını müəyyən etməklə bu dəstəyin effektivliyini artırmaq mümkündür. Bunun da nəticəsi kimi bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə elmi tədqiqatlara çəkilən xərclərin əksər hissəsi biznes sektorun payına düşür. 2016-cı ilin məlumatlarına əsasən, innovasiyalara çəkilən xərclərdə biznes sektorunun böyük paya sahib olduğu dövlətlərə nümunə olaraq Yaponiya (78,1%), Çin (76,1%), Cənubi Koreya (75,4%), Almaniya (65,2%), ABŞ (62,3%) göstərmək olar. Fundamental elmi tədqiqatlara yönəldilən dövlət investisiyaları innovasiyalara yeni imkanlar açmaq baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Rusiya (68,2%), Meksika (67,4%), Argentina (73,1%) və s. ölkələrdə isə dövlət innovasiyalara yatırımlara yardım edir. İsrail (51,6%), Latviya (45%), Slovakiya (39,4%) kimi dövlətlərdə tədqiqatların maliyyələşməsinin böyük hissəsi dünya dövlətləri tərəfindən həyata keçirilir [1]. İnnovasiyalar artıq iqtisadi artım və inkişafın mərkəzi amili kimi qəbul edilir. Dünya ölkələrinin İKT-nin İnkişaf İndeksi və Qlobal İnnovasiya İndeksi üzrə topladığı ballara istinad etməklə korrelyasiya əlaqəsinin qurulması əsasında aparılan təhlillər hər iki göstərici arasında sıx bağlılığın olduğu nəticəsinə gəlməyə əsas verir. Bu gün innovasiya sahəsində uğurları ilə fərqlənən dünyanın lider dövlətləri həm də yüksək İKT sektoruna malikdirlər (Diaqram 3).

Aparılmış təhlillərin nəticəsi İKT-nin İnkişaf İndeksi ilə rəqabətqabiliyyətlik indeksi arasında müsbət korrelyasiya əlaqəsinin olduğunu göstərir və bu bağlılıq kifayət qədər yüksəkdir ($R^2=0,7149$). İnkişaf etmiş İKT infrastrukturuna malik ölkələrin iqtisadiyyatları da rəqabətqabiliyyətli olur. Müqayisələrə əsasən qeyd etmək olar ki, rəqabətqabiliyyətlik indeksi üzrə əmsalı 5-dən yüksək olan (mümkün bal 1-7 arasındadır) ölkələrin İKT-nin İnkişaf İndeksi əmsalı da 8-dən yüksək (mümkün bal 0-10 arasındadır) olmuşdur və bu ölkələr dünyanın qabaqcıl, inkişaf etmiş dövlətləridir. Hər iki göstərici üzrə yüksək mövqelərə sahib ölkələrə misal olaraq, Norveç, Sinqapur, İsveçrə, Yaponiya, Cənubi Koreya, Danimarka, İslandiya, ABŞ, Niderland kimi dövlətləri göstərmək olar.

Nəticə

İKT sektorunun inkişafı bu sahədəki innovasiyalar, tətbiq olunan yeniliklərdən birbaşa asılıdır. Dünya ölkələrinin təcrübəsi əsasında aparılmış təhlilərlər sübut edir ki, İKT sektoru dünya iqtisadiyyatının inkişafında mühüm rol oynayır. Onun tərəqqisi ölkələrin iqtisadiyyatının dayanıqlı təminatına müsbət təsir göstərir. Bu sahədə böyük nailiyyətlərə yiyələnən dövlətlər rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyata malik olurlar. Məhz bu ölkələr yüksək həyat səviyyəsi və qlobal bazarlarda öncül mövqelərdə yer tuturlar.

Ədəbiyyat

1. Main science and technology indicators. Vol. 2018/1. OECD. 2018. 136 p.
2. The 2017 Predict Key Facts Report. An Analysis of ICT R&D in the EU and Beyond. European Union, 2017. 122 p.
3. <https://data.worldbank.org>
4. <http://www.oecd.org>
5. <https://www.itu.int>
6. <https://ec.europa.eu>
7. <https://www.globalinnovationindex.org>
8. <http://reports.weforum.org>
9. <https://www.statista.com>
10. <https://www.ic.gc.ca>
11. <https://group.atradius.com>
12. <https://www.eito.com>

Гюльнара Акиф кызы Фаталиева

Место и роль сектора информационно-коммуникационных технологий в экономическом развитии

Резюме

Целью статьи является анализ современного состояния сектора информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) в мировой практике и изучение роли этого сектора в экономическом развитии. Результаты исследования показывают, что сектор ИКТ занимает особое место в конкурентоспособности передовых стран мира. В статье, в качестве методов исследования были использованы сравнительный, статистический анализ, систематический подход и корреляционный анализ.

Ключевые слова: ИКТ сектор, устойчивое экономическое развитие, конкурентоспособность, инновации.

Gulnara Akif Fataliyeva

The place and role of information and communication technologies sector in economic development

Summary

The purpose of the article is to analyze the current state of the information and communication technologies (ICT) sector in world practice and to study the role of this sector in economic development. The results of the research show that the ICT sector occupies a special place in the competitiveness of the advanced countries of the world. In the article, as research methods were used comparative and statistical analysis, systematic approach, and correlation analysis.

Key words: *ICT sector, economic development, competitiveness, innovation*

Elmi redaktor: i.f.d., dos. Y.Məmmədov

Daxil olub: 09.08.2019.

Çapa qəbul olunub: 15.08.2019.